

Japaniska trädgårdar, på svenskt och japanskt vis

fyra studier av japanska trädgårdar i Japan och Sverige

Hilda Franklin

Omslagsbild: trädgård i Nijo-jo-borgen i Kyoto, Japan, den 21 april 2012.

Alla bilder och illustrationer i arbetet är författarens egna.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0449 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*

Nivå: Grundnivå G2E

© Hilda Franklin

Titel: Japanska trädgårdar, på svenskt och japanskt vis: fyra studier av japanska trädgårdar i Japan och Sverige

Engelsk titel: Japanese Gardens, in a Swedish and Japanese Fashion: Four Studies of Japanese Gardens in Japan and Sweden

Nyckelord: japanska trädgårdar, palatsträdgård, meditationsträdgård, teträdgård, promenadträdgård

Handledare: Bodil Dahlman, Broholm landskapsarkitekter.

Examinator: Anna Tandré, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Västvärlden och Japan har sedan år 1869 haft en ömsesidig inverkan på varandra. De senaste åren har den japanska kulturen kommit att influera många länder i väst mer än tidigare, däribland Sverige. Den japanska trädgården är en av influenserna och det syns bland annat i privata trädgårdar och i plantskolekataloger. Denna uppsats är en studie av hur man i Sverige använder sig av den japanska trädgården. Syftet är att genom besök i japanska trädgårdar i Japan och Sverige ta reda på hur man har valt att gestalta den japanska trädgården i Sverige. Jämförelsen utförs genom litteraturstudier och platsstudier. Litteraturstudierna skapar en förståelse för vad en japansk trädgård är och vad den har för betydelse. Platsstudierna utförs i fyra japanska trädgårdar, varav två i Japan och två i Sverige. Dessa studier ska visa om det finns några skillnader mellan trädgårdarna i Japan och Sverige och i så fall vad det är för skillnader, hur de uppkommit och varför. Urvalet av de japanska trädgårdarna gjordes bland offentliga japanska trädgårdar då de är lättare att besöka och för att det ofta finns en tydlig tanke bakom gestaltningen i offentliga sammanhang. I arbetet förklaras tankarna bakom de mest kända japanska trädgårdstyperna: palatsträdgården, meditationsträdgården, teträdgården och promenadträdgården. Platsstudierna för de japanska trädgårdarna redovisas med hjälp av ett protokoll från platsbesök och jämförs sedan med kunskaps från litteraturstudierna. De främsta skillnaderna som framkommer av platsstudierna grundar sig i olikheter i religion och kultur, till exempel japanernas vördnad för naturen som härstammar från den inhemska religionen shinto. Enligt shinto är människan och naturen jämlika och detta avspeglar sig i hur japanerna värnar om sina trädgårdar. Denna vördnad finns inte i Sverige och det kan bero på att de judisk-kristna traditionerna ser motsättningar mellan människan och naturen och säger att människan ska ta makten över naturen. Dessa skillnader som går så långt tillbaka i tiden är svåra att förändra, så för att kunna använda sig av den japanska trädgårdens principer och filosofier bör de anpassas till vår kultur och våra förutsättningar.

Abstract

Since 1869 the Western world and Japan has reciprocally influenced each other. In recent years the Japanese culture has come to influence the Western countries more than before, including Sweden. The Japanese garden has become popular and you see that in people's private gardens where you nowadays often find typical Japanese elements. The aim of this study is to compare Japanese gardens in Sweden to the originals in Japan. The study is carried out by a literature study and a comparative study of different Japanese gardens. The literature study gives an understanding for what a Japanese garden is and the evolution behind it. The comparative study is performed with four Japanese gardens, two in Japan and two in Sweden. The object of the study is to determine whether there are any differences between the Japanese gardens in Japan and Sweden, and if, what kind of differences, how they occur and why. I choose to study public gardens as they are easy to visit and often have a clear thought behind the design. The main differences observed in these comparative studies are probably a result from differences in religion and culture between Sweden and Japan. An example of this is Japanese reverence for nature which comes from the religion of Shinto. Shinto sees humans and nature as equals. You can still see it in their way of respecting their gardens. In Sweden we have learned from the Jew-Christian traditions that nature and humans are different and that human beings should take control over the nature. The roots of these differences are set far back in time and are difficult to change. In order to make the Japanese garden useful in Sweden you should use the philosophies about the garden and adapt them to our culture and our possibilities.

Introduktion

Den japanska trädgården är för japanerna inte bara en trädgård utan den speglar folkets natursyn, religion och filosofiska uppfattning (Holm 1996, s. 7). Trädgårdarna är bärare av ett kulturarv och respekten för dem är stor (Holm 1996, s. 7). I detta arbete ämnar jag undersöka om det finns några skillnader mellan de japanska trädgårdarna i Sverige och de japanska trädgårdarna i Japan. Hur eventuella skillnader i så fall gestaltas är relevant att studera, liksom varför och hur de har uppkommit. Jag hoppas att med denna uppsats kunna ge landskapsarkitekter och andra intresserade en större förståelse och kanske ny syn på hur den japanska trädgården fungerar här och i Japan.

Bakgrund

Japan öppnades upp mot världen år 1869 efter att ha varit isolerat i över 200 år (Holm 1996, s. 11). Direkt började influenser från den japanska kulturen att nå västvärlden och Sverige. Sedan dess har det funnits nyfikenhet och intresse för Japan och landets speciella kultur och vi har sett en ömsesidig påverkan mellan Japan och västvärlden (Holm 1996, s. 11). Under de senaste åren har en kulturell våg av japanska influenser sköljt över fler länder i väst, däribland Sverige (Holm 1996, s. 11). Den japanska trädgårdskonsten har i Sverige gjort tydliga avtryck och vi ser det bland annat i plantskolekatalogerna som har flera sidor med olika japanska växter och alla hobbyträdgårdsodlare som bloggar om sina japanska oaser till trädgårdar. Att skapa sin egna japanska trädgård är numera något alla kan göra. Men vad är det för japansk trädgårdsstil vi skapar i Sverige? Kanske är Rudyard Kiplings (1889, refererat i Holm 1996, s.10) citat "*Åh, öst är öst och väst är väst och aldrig mötas de två*" förlegat? Kan man skapa japanska trädgårdar i Sverige som får liknande betydelse som originalen i Japan eller blir det bara pastisch?

Det finns ett antal böcker och uppsatser som behandlar japanska trädgårdar i Sverige och ger tips på hur man skapar sin egen japanska trädgård. Det som i mitt tycke fattas är en undersökning om hur de japanska trädgårdarna i Sverige står sig mot originalen i Japan. Vad är det egentligen som avses då trädgårdslitteraturen uppmuntrar oss att anlägga en japansk trädgård?

Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att genom besök i japanska trädgårdar i Japan och Sverige ta reda på hur man har valt att gestalta den japanska trädgården i Sverige, en trädgårdsstil som blivit allt vanligare att använda sig av både som amatör och proffs. Frågan jag ska undersöka är: vad skiljer japanska trädgårdar i Japan från japanska trädgårdar i Sverige?

Avgränsning och läshänvisning

För att göra uppsatsen överskådlig och lättläst delas arbetet upp i två delar.

Den första delen är en litterär studie i den japanska kulturen och historien. Här behandlas frågan om vad en japansk trädgård är och vad det finns för bakomliggande tankar till dess form och funktion. Detta kapitel är en relativt stor del av arbetet och behövs för att kunna genomföra del två.

Frågan om vad som skiljer japanska trädgårdar i Japan från japanska trädgårdar i Sverige undersöks i den andra delen. Där jämförs två japanska trädgårdar i Japan med två japanska trädgårdar i Sverige.

Del 1 – litteraturstudier

Den historiska beskrivningen av Japan begränsades till utvalda delar som jag ansåg relevanta för det här arbetet. Fokus lades på viktiga händelser mellan 500- och början av 1900-talet eftersom det var då de typiska japanska trädgårdarna växte fram och det är de trädgårdarna allmänheten i Sverige oftast menar när de talar om japanska trädgårdar (Holm 1996, ss. 10-11). Trädgårdar byggda under senare delen av 1900-talet anses inte lika relevanta då de ofta är inspirerade av västvärlden (Holm 1996, ss. 10-11).

Del 2 – jämförelse av trädgårdar

Valet av trädgårdar att jämföra avgränsades till offentliga parker med större del japansk trädgård. Offentliga parker är lätta att besöka och har ofta en tydlig bakomliggande tanke för gestaltningen. Detta blev en begränsande faktor men gjorde också valet av trädgårdar lättare då antalet offentliga parker med japansk del i Sverige är relativt få. Denna begränsning tillsammans med arbetets tidsbegränsning ledde till att två trädgårdsbesök i Sverige planerades in. Trädgårdarna som besöktes ligger i Stockholmsområdet. För att kunna göra en så rättvisande analys som möjligt valdes två trädgårdar i Japan ut som har liknande trädgårdsstil som de som besöktes i Sverige.

Trädgårdar som besöktes i Sverige:

- » Japanska dammen i Bergianska trädgården i Stockholm. Trädgården är ritad av landskapsarkitekt Ingalill Nahringsbauer med hjälp av japanska arkitekten Yoji Kasajima. Japanska dammen invigdes 1991 (Wester 2010).
- » Vandringens och stillhetens trädgård på Yasuragi Hasseludden i Stockholm. Trädgården ritades av Gunilla Bandolin och landskapsarkitektgruppen NOD och invigdes 2009 (Bandolin 2008).

Trädgårdar som besöktes i Japan:

- » Ryoan-ji i Kyoto. Det är oklart vem som har ritat trädgården men man vet att den uppfördes i slutet av 1400-talet (Sacred destinations 2005).
- » Nijo-jo's trädgård Ninomaru i Kyoto. Trädgården är ritad av Kobori Enshu år 1626 inför ett besök av den dåvarande kejsaren Gomizuno-o (Rohm u.å).

Metod

Två olika metoder tillämpades i det här arbetet: litteraturstudie och en jämförande platsstudie. Litteraturstudien valdes som metod för att undersöka vad en japansk trädgård är. Den studien låg till grund för genomförandet av den jämförande studien.

Arbetstiden delades upp så att ungefär hälften av tiden gick åt till litteraturstudien och hälften till platsstudien.

Litteraturstudier

I litteraturstudiedelen undersöktes den japanska trädgårdens uppkomst och betydelse. Google och Epsilon var sökmotorerna som användes för sökning på internet. Google användes för att hitta lämplig litteratur till undersökningen och artiklar om vilka metoder som kunde användas och på vilket sätt. Epsilon användes för att finna liknande arbeten som kunde vara till hjälp och ge inspiration, men också för att se vad som redan fanns skrivet och på så vis undvika överlappning av information. Använda sökord var framförallt: Japans historia, japanska trädgårdar, palatsträdgård, meditationsträdgård, teträdgård och promenadträdgård. Litteraturen som valdes ut är på svenska och engelska och finns på Uppsala stadsbibliotek och Ultuna universitetsbibliotek.

Jämförande platsstudie

Studien av trädgårdarna blev på grund av den begränsade tillgången på japanska trädgårdar i Sverige en kvalitativ undersökning snarare än en kvantitativ.

Metoden utformades så att den bestod av tre delar: en faktadel där information om trädgården samlades in, genom artikelsökning på Google. Den andra delen genomfördes endast på trädgårdarna i Sverige och bestod av samtal med gestaltarna av trädgårdarna; detta för att ta reda på hur mycket kunskap de har om japanska trädgårdar och för att förstå deras tankar bakom utformningen. De japanska gestaltarna kunde jag av naturliga skäl inte samtala med. Slutligen utfördes ett platsbesök som del tre i metoden för att få en djupare förståelse för platsen och för att se hur väl gestaltarens tankar gjorde sig i praktiken. Vid platsbesöken, genomförda i april och maj 2012, användes ett formulär med frågor om formspråk, användning och känslan på platsen. Inspiration till utformningen av formuläret togs från metoden landskapskaraktärsanalys (Jansson 2006, ss. 118-119). I en sådan analys karaktäriserar man landskapet utifrån en inventering med formulär (Jansson 2006, ss. 3-4). Den litterära studien låg till grund för formulärets innehåll. Att använda ett formulär vid platsbesöken valdes för att bedömningen av trädgårdarna skulle ske efter samma kriterier och för att jämförelsen mellan trädgårdarna skulle bli tydligare. I detta arbete utgår den jämförande platsstudien till stor del från mina egna observationer och bedömningar, vilket beaktas i diskussionsdelen.

Formulär för besök i parkerna				
Element				
<i>Sten</i>				
.....				
<i>Vatten</i>				
.....				
<i>Grus</i>				
.....				
<i>Vegetation</i>				
.....				
Gränser				
<i>Häck</i>	<i>Trädrader</i>	<i>Staket/stängsel</i>	<i>Mur</i>	
Rumskänsla				
<i>Instängd</i>	<i>Avgränsad</i>	<i>Öppen</i>	<i>Utsatt</i>	
Formspråk				
<i>Strikt</i>	<i>Organiskt</i>			
Linjer				
<i>Raka</i>	<i>Kantiga</i>	<i>Böjda</i>	<i>Kurviga</i>	
Variation				
<i>Uniform</i>	<i>Enkel</i>	<i>Varierad</i>	<i>Komplex</i>	
Färgskala				
<i>Dämpad</i>	<i>Färgglad</i>	<i>Gräll</i>	<i>Starka kontraster</i>	<i>Svaga kontraster</i>
Skala				
<i>Intim</i>	<i>Liten</i>	<i>Mellan</i>	<i>Stor</i>	<i>Enorm</i>
Perceptuella kvaliteter				
<i>Känsl</i>	<i>Doft</i>	<i>Syn</i>	<i>Hörsel</i>	
Användning				
.....				
Anpassad till årstid				
<i>Sommar</i>	<i>Höst</i>	<i>Vinter</i>	<i>Vår</i>	
Platskänsla				
<i>Stark</i>	<i>Mellan</i>	<i>Svag</i>	<i>Ingen</i>	
Hantering av omgivande landskap				
<i>Involverande</i>		<i>Döljande</i>		

Figur 1. Formulär för bedömning av trädgårdarna.

Formulärets punkter utformades så att typiska drag i trädgården skulle urskiljas. De mest typiska elementen i de japanska trädgårdarna är sten, vatten, grus och vegetation. Dessa element kan användas på många olika sätt och därför lämnades det en öppen rad för anteckningar. Flera av punkterna är graderade på en skala, till exempel *Linjer* som går från *Raka* till *Kurviga* med två mellansteg, *Kantiga* och *Böjda*. Bedömningen i formuläret gjordes av mig vid platsbesöken och grundades på erfarenheter och kunskap som jag fått som landskapsarkitektstudent.

Resultat

I denna del presenteras resultaten från litteraturstudierna och den jämförande platsstudien. Efter resultaten från litteraturstudien ges en kort förklaring om varje trädgård som besökts och en beskrivning av gestaltarens tanke med trädgården. Därefter följer en sammanfattning av svaren från formulären och tankarna som väckts under besöken på platserna.

Litteraturstudier

Det sägs ofta att japaner och svenskar har samma känsla för naturen. Som Monica Braw (2006, s. 4), en av Sveriges främsta japankännare, uttrycker det: vi, i likhet med japanerna, ”vill gärna ha ett matbord av furu och vi bevarar farfars väggur i päronträ”. Men författaren menar också att svenskar och japaner skiljer sig åt i fråga om förhållandet till naturen. Braw (2006, s. 7) förklarar att japaner anser att de är en del av naturen, och att de ser det gudomliga, naturen och människan som en enhet, medan svenskar däremot tydligt skiljer på naturen och människan. För att förstå denna skillnad mellan svenskt och japanskt synsätt och för att förstå den japanska trädgården och dess betydelse sammanfattas nedan Japans historia och kultur med de japanska trädgårdarna i fokus.

Geografiska förutsättningar

Japan är en bergskedja som sticker upp ur havet (Holm 1996, s. 18). Landet är en samling av fyra större och tusentals mindre öar som skapats av undervattensvulkaner (Holm 1996, s. 18). Holm förklarar att detta fenomen har gett Japan ett kuperat landskap med ett mycket varierat klimat. Författaren berättar vidare att öriket sträcker sig från den subarktiska till subtropiska zonen och bjuder på dramatik i landskapet - här finner man branta kuster, vattenfall och slingrande bäckar mellan de höga bergen. I Kyoto som ligger centralt i landet kan man finna några av de finaste trädgårdarna i Japan och det beror mycket på att klimatet där är så gynnsamt. De omgivande höga bergen förser staden med rikliga mängder vatten och tack vare den milda temperaturen skapas här nästan ett växthuslikt klimat. Detta ger möjlighet till frodiga och ständigt gröna trädgårdar (Holm 1996, s. 20).

Religion

Den japanska trädgårdskonsten är starkt knuten till religionen (Holm 1996, s. 22). I Japan finns idag tre stora religioner: shinto, buddhism och kristendom (Fornander 1985, s. 172). Shinto och buddhismen är de som gjort tydligast avtryck i den japanska trädgården (Holm 1996, ss. 22-26). Därför valde jag att beskriva dem och hur de påverkat trädgårdens utveckling.

Den inhemska religionen shinto har varit starkt inflytelserik på trädgårdens utveckling (Holm 1996, s. 22). Shinto är den första religionen som tog form i Japan och den syns fortfarande tack vare de tydliga avtryck den gjort (Fornander 1985, ss. 172-173). Fornander förklarar att enligt shinto är naturen besjälad av gudar och andar och de uttrycker sin närvaro genom olika naturliga föremål och företeelser så som stenar, höga berg, vattenfall eller gamla träd. I den japanska trädgården är dessa element därför extra värdefulla (Holm 1996, s. 22). Vikten av renhet i shinto visar sig också i den japanska kulturen och trädgårdskonsten, skri-

ver Holm. Det tydligaste i trädgården är materialvalet, ofta diskret och enkelt, som till exempel vitt grus framför ett heligt tempel (Holm 1996, s. 23).

Buddhismen kom till Japan på 500-talet och det blev en omvälvning för landet (Fornander 1985, s. 174). Shinto hade gjort japanerna till ett naturälskande och enkelt folk, men nu kom en religion med högt utvecklad teologi och tydliga förklaringar till livets mening och dödens betydelse (Fornander 1985, ss.174-175). Först blev det konflikt mellan shinto och buddhismen men till slut lyckades de sammanföras. De flöt ihop och blev en japananpassad religion där shinto stod för livets och växandets tro och buddhismen var den mörkare delen som gav svar på frågor om döden (Japan-guide 2008). Flera olika inriktningar bildades snabbt inom denna shintobuddhistiska mix. Den inriktning som gjort mest avtryck i den japanska trädgården är zenbuddhismen som kom till Japan från Kina på 1100-talet (Fornander 1985, s. 176). Det var en relativt liten sekt men satte tydliga spår inom den japanska kulturen och estetiken (Holm 1996, s. 25). Det viktigaste inom zen är meditationen, vilken syftar till att upplösa gränsen mellan det egna jaget och världen. Rationellt tänkande förnekas och att leva i nuet är det viktigaste (Fornander 1985, s. 176). Det som vi framförallt ser idag från den här tiden är de zenbuddhistiska stenträdgårdarna och det var i de här enkla trädgårdarna som meditationen skulle utföras (Holm 1996 s. 25). Holm förklarar att förändringar kännetecknar livets ständiga cykel och i de zenbuddhistiska trädgårdarna visar man dessa förändringar genom årstidsvariationer, man förstärker dem med bland annat starka höstfärger och vårblommor. Med den enkla oföränderliga stenträdgården som bakgrund blir förändringarna ännu tydligare. Holm (1996, s. 26) beskriver: "...zen-buddhistisk trädgård en oföränderlig oas i världens föränderligheter, en plats där tiden står stilla".

Filosofier och begrepp

Det är främst de kinesiska filosoferna som gjort avtryck i de japanska trädgårdarna (Holm 1996, s. 26). Holm berättar att taoismen är en filosofi som kom ungefär samtidigt som buddhismen. Grundtanken i denna filosofi är att det finns två motsatskrafter som tillsammans skapar harmoni när de är i rätt balans med varandra. Dessa två motkrafter är kända över hela världen som *yin* och *yang* (Holm 1996, s. 26). I den japanska trädgården ser vi detta tankesätt tydligt, i kontrasterna mellan hårt och mjukt, grovt och fint, ljust och mörkt etcetera. Holm förklarar att balansen dem emellan är viktig och skapas genom asymmetri mellan olika element, vi finner därför aldrig spegelsymmetri i en japansk trädgård i Japan.

Wabi-sabi är en filosofi inom estetiken som kom med buddhismen och används i den japanska trädgården (Eriksson 2008). Filosofin hyllar den ofullständiga skönheten, berättar Eriksson. *Wabi* står för dyrkan av det enkla, naturliga, asymmetriska och oföränderliga. *Sabi* handlar om skönheten i det som påverkats av tiden (Eriksson 2008). Så som Eriksson säger det: "Ingenting varar, ingenting är färdigt och ingenting är perfekt", det handlar alltså om att förlika oss med tanken om att allt är i ständig förändring och att kunna se skönheten i det ofullbordade.

En annan filosofisk tanke som man kan finna i de japanska trädgårdarna är drömmen om *de lycksaligas öar* som enligt kinesisk kosmologi låg någonstans ute i havet (Holm 1996, s. 26). Holm berättar att på dessa öar var alla djur vita och frukterna på träden bestod av ädelstenar och pärlor. Öarna sägs vara uppbyggda av enorma sköldpaddor och att vita tranor flög över dem med de odödliga på sina ryggar (Holm 1996, s. 26). Författaren skriver att kinesiska kejsare skickade

många expeditioner för att finna öarna, men utan resultat. Till slut fick en kejsare vid namn Wu nog av att leta och tänkte därför locka till sig de odödliga genom att anlägga en stor damm med en sköldpaddsliknande ö i mitten. Enligt historien gick dock inte denna önskan i uppfyllelse men den har gjort avtryck i den japanska trädgården då man i flera dammar kan finna liknande sköldpaddslika öar (Holm 1996, ss. 26-27).

Ma är ett begrepp som används inom japansk filosofi och betyder tomhet (Ulfsdotter 2012). Denna tomhet betyder dock inte att det är tomt utan snarare att det saknas något som vi inte kan se. Det är åskådaren som fyller i detta tomrum med sin fantasi och sina bilder i huvudet (Ulfsdotter 2012).

Att utnyttja landskapet utanför sin trädgård sades komma med promenad-trädgårdarna på 1600-talet, men enligt Holm verkar denna tanke funnits med redan i de första japanska trädgårdarna. Man kallar det *lānat landskap* och det används för att få trädgården att kännas större (Holm 1996, ss. 26-27).

Trädgårdens användning i Japan skiljer sig från den i västvärlden. I Japan är trädgården ett konstverk och sällan en plats för praktiska, sociala och rekreativa aktiviteter som den ofta är i västvärlden (Holm 1996, s. 28).

Gestaltningen i en japansk trädgård strävar efter återhållsamhet och enkelhet och en koncentration av det innersta i naturen. Filosofin är att skönheten förstärks och verkligheten görs tydligare genom förenklingen (Holm 1996, ss. 28-29). Holm ger ett exempel på detta i stenträdgårdarna då vatten ofta symboliseras av krattat grus.

Den japanska trädgårdens historiska utveckling

Den japanska trädgården har precis som de europeiska trädgårdarna genomgått flera olika stilperioder och påverkats av länder utifrån, framförallt Kina (Holm 1996, ss. 31-32). Holm berättar att Japan började befolkas redan 8000 år före Kristus födelse, men den japanska trädgårdsstilen man pratar om idag brukar sägas ha uppkommit för ungefär 1500 år sedan. Nedan följer en sammanfattning av de fyra mest kända trädgårdsstilarna som under dessa 1500 år har utvecklats och idag används som förebilder i västvärlden (Holm 1996, ss. 31-32).

Palatsträdgården utvecklades mellan år 794 och 1185 och sägs vara den första japanska trädgårdsstilen (Japan-guide 2011). Under den här tiden blev Kyoto den nya huvudstaden i Japan och de första palatsträdgårdarna gestaltades där i samband med att nya palats och lyxiga villor byggdes upp (Japan-guide 2011). En stor damm var ofta trädgårdens viktigaste element, där överklassen kunde sitta i båtar och beundra blomprakt eller lyssna till musik och poesi (Japan-guide 2011). Det japanska landskapet var en viktig inspirationskälla, framförallt skärgårdslandskapet var en förebild för flertalet trädgårdar (Holm 1996, s. 32). Knotiga tallar och kala öar av sandsten är några av de mest typiska elementen. Trädgårdar skulle observeras från en plats och är inte anläggningarna designade för att vandra runt i som de senare promenadträdgårdarna (Holm 1996, s. 32). Zenbuddhistisk trädgård, stenträdgård, torr landskapsträdgård och meditations-trädgård är alla namn för en och samma trädgårdstil. Stilen utvecklades under åren 1185-1568 (Japan-guide 2011). I det här arbetet väljer jag att använda mig av *meditationsträdgård* för att undvika missförstånd. Denna stil är starkt präglad av den zenbuddhistiska tidens tankar och livsstil (Japan-guide 2011). Trädgården gick från att ha varit en plats för underhållning och nöje till en plats för stilla meditation (Japan-guide 2011). Dessa trädgårdar skulle betraktas i mediterande position från ett uterum och endast beträdas med sinnet (Japan-guide 2011).

Denna typ av japansk trädgård är den mest säregna vi finner och förknippas också därför tydligt med japansk kultur. I västvärlden finner vi ingen motsvarighet (Holm 1996, s. 33). Trädgården är minimalistisk och innehåller ofta få element. Det som är ständigt återkommande i dessa trädgårdar är grus som ska representera vatten och därmed renhet (Holm 1996, s. 34). Den meditativa trädgården är liksom palatsträdgården inspirerad av landskapet utanför men är mer symboliskt tolkad så att fantasin får fylla i det som saknas (Holm 1996, s. 34). Något som zenbuddhismen också förde med sig var tedrickandet i form av ceremonier. Ceremonierna ägde rum i speciella tehus som omgavs av trädgårdar som kallas Roji eller *teträdgårdar* (Holm 1996, s. 37). Dessa trädgårdar utvecklades mellan 1568 och 1600 (Holm 1996, s. 37). Holm förklarar att funktionen med teträdgården är att komma till ro med sina tankar innan man kliver in i huset för teeceremonin. I trädgården är det ofta ljudlös kommunikation som förespråkas, därför finns speciella element i trädgården för att till exempel leda vägen till tehuset (Holm 1996, ss. 37-38).

Åren 1600-1868 var en mörk tid för ett stort antal japaner. Isoleringen från omvärlden gjorde att många längtade efter ett land i fred och frihet (Fornander 1991, ss.166-168). Denna tunga tid gav upphov till mycket kulturell aktivitet och ett av resultaten var *promenadträdgården*. Denna trädgårdsstil var något helt nytt för landet (Fornander 1991, ss. 166-168). Nu skulle man vandra runt i trädgården och uppleva en serie behagliga överraskningar utmed vägen. Holm (1996, ss. 38-39) beskriver hur den förutbestämda stigen ofta slingrade sig runt en damm. Årstiderna var viktiga och skapade förändringar över längre tid. Holm förklarar vidare att man ofta *lånade landskap*, vilket gjorde att dessa trädgårdar upplevdes som ofantligt stora.

Bild 1. Den gyllene paviljongen i Kyoto, där man använt sig av lånat landskap. I denna trädgård kan man inte ana slutet vilket ger trädgården en känsla av att vara enorm. (April 2012)

Efter 1868 öppnades Japan upp för omvärlden, vilket medförde att inspiration delades och togs emot från olika delar av världens hörn (Holm 1996, s. 39). Holm skriver att man på flera universitet tog bort den japanska trädgårdsläran och den västerländska var den enda som lärdes ut. Efter så lång tids isolering var befolkningen nyfiken på omvärlden. Det var först under 1930-talet som den japanska trädgården fick en renässans i Japan och den traditionella trädgårdskonsten började användas igen, förklarar Holm.

Idag finns det givetvis trädgårdar anlagda i västerländsk stil men det är de gamla japanska trädgårdstraditionerna som syns mest och lever vidare (Holm 1996, s. 39).

Viktiga element och vegetation i trädgården

Det är få element som bygger upp en japansk trädgård, men de som finns där ligger det mycket tanke bakom. De har ofta en symbolisk koppling, så kännedom om dessa element och betydelsen av dem skapar en djupare förståelse för trädgårdens uttryck och tänkta funktion.

Det vanligaste och viktigaste elementet som vi hittar i den japanska trädgården är *sten* (Holm 1996, s. 43). Stenarna brukar fungera som en ryggrad och binder ihop platsen (The Japanese Garden u.åa). I nästan varje trädgård finner man stenar och eftersom stenarna enligt shinto är besjälade vill man ha dem i sin naturliga form (The Japanese Garden u.åa).

Stengångar finner man också i de flesta trädgårdar. De är inte alltid till för att gå på utan ibland för att leda blicken i trädgården (Holm 1996, s. 48). Holm förklarar att i promenadträdgården finns de för att fysiskt leda dig genom trädgården och det är en hel vetenskap i placeringen av stenarna för att skapa djupintryck, leda oss långsamt eller snabbt genom områden och få oss att uppmärksamma olika ting.

Grus täcker ofta större ytor, framförallt i meditationsträdgårdarna (Holm 1996, s. 47). Grusträdgårdar krattas varje dag, ofta i mönster som ska föreställa vattnets rörelse. Dessa mönster ger olika uttryck beroende på hur ljuset faller på dem (Holm 1996, s. 47). Färgerna på gruset är viktiga då de skapar harmoni i trädgården. Holm skriver att om gruset är för mörkt finns det en risk att det ser smutsigt ut, om det är för ljust kan det uppfattas som bländande.

Vatten är känt som renare både fysiskt och spirituellt och enligt shinto är vattnet något att ha vördnad för (Holm 1996, s. 51). Vattnet används i olika former i de japanska trädgårdarna, vi finner det i form av damm, bäck eller vattenfall. Vatten finns, liksom stenar, alltid representerat i någon form. Från stora dammar i promenadträdgården till det krattade grushavet i de meditativa trädgårdarna (Holm 1996, s. 51).

Ornament är inget som används i överflöd. Den japanska trädgården är ingen pyntad trädgård utan alla element har sin betydelse, därför har nästan alla ornament en praktisk användning (Holm 1996, s. 57). De vanligaste ornamenten som används är stenlyktor och vattenkar. Stenlyktorna användes först för att visa vägen i teträdgårdarna men finns numera i alla japanska trädgårdsstilar där extra ljus kan behövas (The Japanese Garden u.åb). Vattenkaren användes från början för rening innan man klev in i en helgedom men blev sedan populära att använda i andra sammanhang, som vid entrén till privata hus eller för ett svalskande stopp på vägen i en promenadträdgård (The Japanese Garden u.åb).

Planeringen av *växter* i en japansk trädgård baseras på noggranna iakttagelser av naturen. Man försöker använda växtens naturliga växtplats som utgångspunkt (Holm 1996, s. 75). De inhemska växterna är vanligast att använda då de får trädgården att smälta in i det omgivande landskapet, förklarar Holm. Artrikedomen är ofta inte så stor trots att det japanska klimatet ger förutsättningar för det. Holm skriver att för mycket olika växter anses ge ett brokigt och oroligt intryck. Detsamma gäller blommande eller höstfärgade växter. Vegetation i starka färger förekommer men då bara under en kort tid och av samma art, till exempel körsbärsträdets korta men intensiva blomning på våren och lönnlövens röda höstfärger. Dessa häftiga färger framhävs ofta mot en rofylld grönska i bakgrunden. Tallar är ett vanligt träd att använda för att skapa denna rofyllda stämning (Holm 1996, ss. 75-76).

Jämförande platsstudier

Nedan följer en redovisning av resultatet av faktainsamlingsdelen, samtalen och besöken som genomfördes i de fyra olika japanska trädgårdarna. Först visas resultatet från de två trädgårdarna som besöktes i Japan och sedan från de två som besöktes i Sverige. Först beskrivs gestaltarens tankar bakom trädgården som är ett resultat av faktainsamling och samtalen med gestaltarna av trädgårdarna i Sverige. Därefter redovisas resultatet av mina besök och formulären.

Ryōan-ji, Kyoto, Japan

Ryōan-ji är ett tempelområde som är byggt på 1450-talet. Det ligger strax utanför Kyoto och området är ungefär 500 000 m² stort, men då räknas det omgivande landskapet, med bland annat ett bergsområde, in (Sacred destinations 2005).

Ryōan-ji är mest känt för sin meditationsträdgård som sägs vara skapad i slutet av 1400-talet. Intill ligger ett tempel med en altan som vetter ut mot trädgården och här tros de zenbuddhistiska munkarna ha suttit och mediterat (Sacred destinations 2005). Trädgården anses vara den finaste meditationsträdgården i Kyoto (Sacred destinations 2005).

Detta är en trädgård med mycket återhållsam dekoration. Den består av 15 stenar i olika storlekar som vilar på en bädd av grånat grus (Sacred destinations 2005). Stenarna har placerats så att maximalt 14 går att se samtidigt, från vilket håll du än tittar. Enligt buddhismens lära betyder talet 15 fullständighet och tanken att aldrig kunna se alla 15 tros komma därifrån (Sacred destinations 2005). Runt trädgården löper en låg mur och utanför den höjer sig det omgivande landskapet. Så även om detta är en relativt liten trädgård på sina 30x10 meter utgör det omgivande landskapet en viktig del av trädgården.

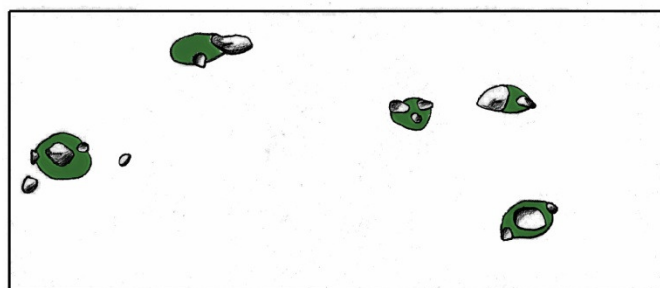

Bild 2. Plan över Ryōan-ji. Här ser man alla 15 stenar med sin väl uttänkta placering. Trädgården består av tre element: sten, mossan och gruset i bakgrunden.

0 5 10m

Vid mitt besök i trädgården insåg jag att här är stillheten ständigt närvarande. Trots att det på altanen sitter ett tjugotal människor känns det som ett lugn vilar över platsen. Det omgivande landskapet är tydligt involverat och begreppet lånat landskap är påtagligt. Skalan på trädgården blir tack vare det involverade landskapet större än vad jag väntat och rumskänslan är, trots att en mur omsluter trädgården, öppen. Färgskalan och variationen påverkas också av landskapet utanför. Det är starka kontraster och även om det berodde på att körsbärsträden stod i blom vid mitt besök så tror jag att det under hela säsongen finns kontraster men på olika sätt. Vintertid står den vita snön i kontrast till de mörka stenarna och på hösten lyser de röda löven mot det grånade gruset. Det är i landskapet utanför som besökarna följer världens föränderligheter i form av årstidsväxlingarna. I kontrast till denna enkla och tillsynes oföränderliga trädgård blir årstidsförändringarna ännu mer påtagliga. Filosofin bakom *yin-yang* är mycket troligt grunden till denna utformning. Även *wabi-sabi*-estetiken är närvarande i enkel-

heten och minimalismen i trädgården. De sinnliga intrycken på platsen är framförallt vindens sus i träden och doften från skogen. Det är enkelt att föreställa sig hur munkarna suttit här för 400 år sedan och insupit lugnet och naturen runt om.

Nijo-jo's trädgård Ninomaru, Kyoto, Japan

Ninomaru trädgården ligger innanför murarna i Nijo-jo-borgen i Kyoto. Borgen började byggas åt den mäktiga krigaren Tokugawa Ieyasu år 1606 och stod klar år 1626. Nijo-jo är en stor borg med sina 275 000 m². Borgområdet har två huvudbyggnader, Ninomaru och Honomaru. Ninomaru är utsedd till nationalskatt och det är intill denna byggnad som Ninomaru trädgården ligger (The world visit guide u.å.). Det är en promenadträdgård som uppfördes av Kobori Enshu och var färdigbyggd samtidigt som borgen (Rohm u.å.).

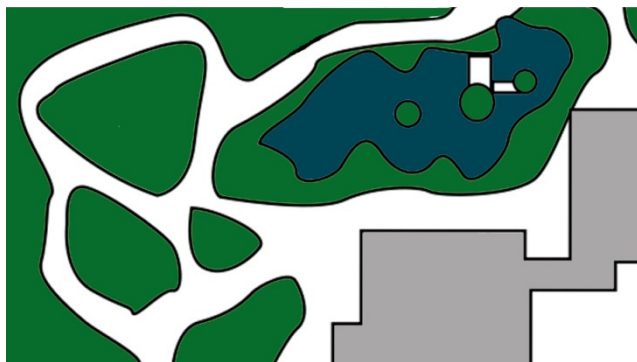

Bild 3. Plan över Ninomarus trädgård. Det gråa fälten är delar av templet Ninomaru, det blåa är dammen och det gröna området vegetation i form av mossa, gräs, tallar och körsbärsträd. De vita områdena är stigar.

Ninomaru är en stor trädgård med en yta på ungefär 20,000 m² (The world visit guide u.å.). I hjärtat av trädgården finns en stor damm med tre öar, en stor och två mindre. Den stora ön ska föreställa lycksalighetens ö och de två andra ska föreställa sköldpaddans ö och tranans ö, inspirerat av den kinesiska filosofin. Det finns två broar som knyter ihop öarna med resten av trädgården (Rohm u.å.). Detta är en stor promenadträdgård med slingrande vägar som passerar formklippta tallar, vårblostande körsbärsträd, gräs och mosstäckta grönytor.

Bild 4. Ninomar- trädgården. Här ser man delar av lycksalighetens ö. En man går runt och städar i dammen, en av cirka tio trädgårdsmästare som arbetar varje dag i denna trädgård.¹ (April 2012)

¹ Ayaka Miki, japansk kvinna som bor i Kyoto och har besökt Nijo-jo många gånger. Samtal den 21 april 2012.

Vid mitt besök i trädgården var det mulet och grått och ändå tyckte jag att dammen som är en stor del av Ninomaru-trädgården verkligen var magnifik. Underhållet i trädgården verkar vara högt, vilket kan förklara att den är i sådant fint skick. Rums känslan på platsen är öppen och det beror på att, liksom i Ryōan-ji, landskapet är involverat i platsen. Det gör även att skalan känns stor och att rumsligheten är öppen. Formspråket är organiskt och de böjda gångvägarna av grus gömmer delar av platsen vilket bjuder på trevliga överraskningar i form av utblickar utmed vandringsvägen i trädgården. Det finns enormt många vackra stenar utplacerade i och runt dammen (se bild 4) vilket ger en känsla av det dramatiska kustlandskapet som finns i Japan. Det är nog just det landskapet som varit största inspirationskällan. Ett vattenfall i dammen ger ett stämningsfullt porlande och det har precis regnat vid mitt besök på platsen så det luktar fräscht och det finns en känsla av ren natur i luften. När trädgården anlades låg Japan i mörker och jag kan förstå att befriande platser som den här var väl behövda när man känner sig instängd i sitt land. Nijo-jo ligger centralt i Kyoto men tack vare dess höga murar runt borggården finns här ett omslutande lugn.

Japanska dammen i Bergianska trädgården, Stockholm, Sverige

Den japanska dammen i Bergianska trädgården ligger i Stockholm och anlades 1991 till Bergianska stiftelsens 200-årsjubileum. Den är ritad av landskapsarkitekten Ingalill Nahringsbauer med hjälp av japanska arkitekten Yoji Kasajima (Wester 2010).

En nästan helt nyutexaminerad Ingalill Nahringsbauer fick 1991 i uppdrag av Bergianska trädgården i Stockholm att gestalta en japansk trädgård.² Nahringsbauer berättar att hon hade få förkunskaper om den japanska trädgårdens historia och betydelse. Därför tog hon kontakt med Yoji Kasajima, en japansk arkitekt, som gav henne en uppsjö av japanska trädgårdsböcker. Efter att hon läst dem och pratat med Yoji Kasajima föddes gestaltningen till den här trädgården. Nahringsbauer plockade inspirationen från flera olika japanska trädgårdsstilar. Lånat landskap, siktlinjer, naturen i fokus och överraskningar var grundtankar som genomsyrade hennes gestaltning.

På platsen där den japanska trädgården skulle anläggas fanns redan en damm med en ö i mitten. Dammen var misskött och ön var tätt bevuxen med björkar så här behövdes något nytt, förklarar Nahringsbauer. Nahringsbauers tanke var att man på sin promenad genom trädgården skulle bjudas på överraskningar i form av olika föremål och vyer som var intressanta. Elementen som redan fanns på platsen så som dammen, ön, ett litet berg som ligger intill och en bäck som rann in i området integrerades i gestaltningen. Jag frågar Nahringsbauer om det ändå inte är en promenadträdgård som hon inspirerats av, eftersom många likheter så som överraskningar och att platsen är uppbyggd av en damm med en ö finns där. Nahringsbauer svarar att nu när hon tittar på trädgården i efterhand kan hon se att det varit så, men att det inte var något hon medvetet planerade.

² Ingalill Nahringsbauer, landskapsarkitekt på Tengbom som gestaltade Japanska dammen i Bergianska trädgården 1991. Samtal den 17 maj 2012.

Bild 5. Plan över Japanska dammen i Bergianska trädgården. Brunnsviken ligger längst upp i bild. De vita fälten är gångvägar och broar. Stenarna ligger asymmetriskt utplacerade. Bäckan från det lilla berget intill syns längst ned i bilden.

0 10 20m

Nahringbauer berättar att trädgården är tänkt att fungera under alla årstider, körsbärsblommor blir accenter på våren, det är kraftfullt grönt på sommaren, röda lönnlöv lyser upp på hösten och under vinterhalvåret lägger sig snön som ett täcke över trädgården och inger lugn. Hon förklarar att vid anläggandet av platsen angavs det att hög skötsel skulle vidtas för att kunna upprätthålla trädgårdens kvaliteter, och det tycker hon har följts upp trots att det är 21 år sedan trädgården stod klar. Nahringbauer fortsätter berätta att trädgården skärmas av med en häck rödvide mot Brunnsviken och höghusen på andra sidan. Detta för att skapa ett mindre och mer skyddat rum. I trädgården ska sedan harmoni bildas mellan de olika elementen: vatten, stenar och vegetation. Stenarna är plockade från Stockholmstrakten och olika färger och former har valts ut för att skapa olika perspektiv av trädgården när man ser den från olika vinklar berättar Nahringbauer. Växterna är i lågmälda färger där blomningen gör dem till accenter vid olika tidpunkter. Eftersom Japanska dammen ligger i en botanisk trädgård ville de använda växtmaterial från Japan. I Bergianska trädgården fanns det redan en avdelning med japanska växter så de flesta växterna togs därifrån, förklarar Nahringbauer. Vattnet i trädgården ser vi i form av en damm och ett litet vattenfall som är tänkt att med sitt forsande dämpa ljudet av biltrafiken som man annars kan ana i bakgrunden. Nahringbauer verkar nöjd med trädgården och den har fått mycket positiv respons från besökare.

Bild 6. Bron som leder över till ön i dammen är osymmetrisk på ett typiskt japanskt vis. Stenarna är noggrant utplacerade för att skapa harmoni med de omgivande växterna och dammen. (April 2012)

Vid mitt besök i trädgården fann jag att tanken att utesluta omgivande höghus på andra sidan Brunnsviken inte riktigt lyckats, åtminstone inte på våren när Salixhäcken inte är lövbeklädd. Även biltrafik och tågtrafik når en då man vistas i trädgården. De har gjort ett försök att dölja det med porlet från vattenfallet som rinner nedför berget intill, men trafikljudet överröstar. På ön i dammen står en

stenlykta i typisk japansk stil. Det finns även en bänk att sätta sig på ute på ön, men under bänken noterar jag en tom ölburk. Detta vittnar om att skötsel och användning av trädgårdar i Sverige inte är i klass med de i Japan även om skötseln på den här platsen är extra intensiv. Skalan på platsen är liten och rumskänslan avgränsad. Formspråket är likt en promenadträdgård med sina slingrande stigar. Det är ett organiskt uttryck i hela trädgården med de böjda formerna och harmonin som finns mellan växterna, stenarna och dammen. Det finns två broar som leder besökaren över till ön i dammen. Den ena fanns på platsen innan Japanska dammen byggdes och ger därför inte någon typisk japansk karaktär till platsen. Den andra bron däremot har en utformning som ser ut att vara inspirerad av *wabi-sabi*-estetiken med sin asymmetri och enkelhet (se bild 6).

Sammanfattningsvis ger trädgården för mig en känsla av att vara exotisk med de japanska växterna och stenlyktan. Det tycks inte finnas så mycket japansk filosofi bakom gestaltningen, och efter att ha pratat med Ingalill Nahringsbauer förstod jag att fallet nog inte var så heller.

Vandringens och stillhetens trädgård, Yasuragi Hasseludden, Sverige

Vandringens och stillhetens trädgård ligger på Hasseludden i Stockholm. Trädgården är en del av Yasuragi spa- och konferenscenter och därför har trädgården anpassats till anläggningen så att de ska kunna samverka.³ Gestaltningen är gjord av Gunilla Bandolin och landskapsarkitektgruppen NOD (Bandolin 2008). Landskapet runt byggnaden Yasuragi är vackert och omväxlande och har en dramatisk topografi med sina klippor som stupar ner i havet intill. Mårsén berättar att Vandringens och stillhetens trädgård invigdes år 2009 men det är bara delar av den tänkta trädgården som är genomförda. Mårsén förklarar att hela trädgården var tänkt att bli en samling av flera olika japanska trädgårdsstilar. Det skulle finnas en teträdgård med tillhörande tehus och det var tänkt att en damm med ängsskog intill skulle uppförts. Än finns inte dessa delar men planerna och möjligheterna finns fortfarande kvar så kanske kommer de resterande delarna att genomföras senare. Mårsén förklarar vidare att det som finns färdigbyggt idag är en vandringsträdgård och en meditationsträdgård. I vandringsträdgården går man på en utlagd stengång och här har Mårsén och hans kollegor jobbat med sekvenser och riktade utblickar som gör att man inte kan överblicka hela trädgården på en gång. Detta för att trädgården ska kännas större och mer spännande. Denna trädgårdsstil kan liknas vid promenadträdgården.

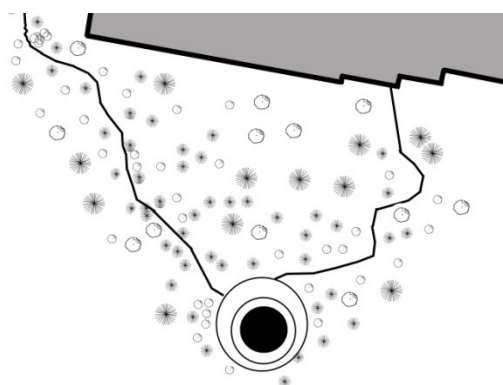

Bild 7. Planen över de delar som är byggda i nuläget i Vandringens och stillhetens trädgård. Högst upp i bild är Yasuragis lokaler. Meditationsträdgården ligger längst ned i bild och nedanför den, ej med i bilden, breder havet ut sig. Vackra utblickar har skapats både från vandringsträdgården, som syns svartmarkerad, och meditationsträdgården.

0 25 50m

³ Anders Mårsén, landskapsarkitekt på NOD och är en av gestaltarna av Vandringens och stillhetens trädgård. Samtal 9 maj 2012.

Meditationsträdgården består av en byggnation som kallas Rundrillen. Runt Rundrillen växer lönnar, magnolia, körsbär, rönn, syrén och gullregn vilket bildar ytterligare avskärmning mot omvärlden. Tydliga utblickar mot havet skapas genom vegetationen.

Bild 8. Rundrillen består av ett stort trägolv med sittkanter av tormurad sten. En plats som riktar koncentrationen inåt och vertikalt: mot himmelen och mot jorden. Här finns utrymme för meditation eller mindre konferenser. (April 2012)

Utgångspunkterna för utformandet av trädgårdarna var som Anders Mårsén säger "japanska trädgårdsprinciper i kombination med svensk natur". Gestaltarna använde flera olika koncept och tekniker och många av de rumsliga koncepten byggde på filosofier som *ma*, *yin-yang*, *wabi-sabi* och *lånat landskap*. Mårsén berättar att grunden för gestaltningen var en kombination mellan stillhet och rörelse, därav namnet Vandringens och stillhetens trädgård. Mårsén berättar att vegetationen valdes med tanken att den ska variera under säsongen. Variationen sker med blomning, fruktsättning och höstfärger i olika perioder. Årstidsväxlingen är tänkt att ha sin grund i det svenska landskapet och de stora tallarna och havet ska bilda en beständig bakgrund. Mårsén sammanfattar trädgården genom att säga "Här ska stillheten och rörelsen höra ihop och det ska vara en vandring för både det yttre och det inre i människan".

Hasseludden ligger en halvtimmes bussfärd från Stockholm. Vid mitt besök fann jag att här finns det lugn som behövs för att kunna skapa en japansk trädgård. Landskapet är väl involverat i Vandringens och stillhetens trädgård, de branta klipporna som störtar ned i havet utanför och de stora tallarna som redan fanns på platsen gör mycket för stämningen. Stengångar slingrar sig genom trädgården på ett sätt man kan känna igen från promenadträdgårdarna. Skalan på platsen är stor och rumskänslan öppen. Färgskalan vid mitt besök i maj är dämpad med de mörka tallarna runt om, jag ser dock att körsbärsträden snart ska börja blomma och det finns lönnar som på hösten antagligen har sprakande höstfärger. Den här trädgården har en stark platskänsla. Jag tror det beror på det mäktiga landskapet runt trädgården, att landskapet är äkta. Klipporna på platsen är formade av naturlig erosion och tallarna har frösått sig här långt innan planerna för den här trädgården kom till. Trädgårdens ingrepp på platsen är inte stort, Rundrillen är den största byggnationen och den smälter bra in i omgivande natur med det naturliga materialet och färgvalet.

Efter samtalet med Anders Mårsén och besök i trädgården fastställer jag att inspirationen till denna trädgård mestadels kommer från två japanska trädgårdstilar: promenadträdgården och meditationsträdgården.

Analys

Efter genomförd studie konstaterar jag att det finns flera skillnader mellan de japanska trädgårdarna i Japan och Sverige men också stora skillnader mellan de besökta trädgårdarna i Sverige.

Den främsta skillnaden mellan Japan och Sverige som kom fram under arbetet var hur trädgården fungerade i sitt sammanhang. Trädgårdarna i Japan är ofta placerade i lugna miljöer med storslaget landskap runt om och många ligger i anslutning till ett heligt tempel eller en historisk borg. I Sverige hittar man de flesta japanska trädgårdarna som en del av något annat, till exempel en botanisk trädgård, som ofta finns i större städer. När den japanska trädgården är placerad centralt i en stad kan det vara svårt att framkalla det lugn som krävs för att skapa den rätta stämningen. Japanska dammen är ett exempel på en japansk trädgård som inte har hamnat rätt på grund av sitt stadssammanhang. Vandringens och stillhetens trädgård däremot använder sig av landskapet på ett sätt som gynnar trädgården. Att satsa på att bygga en japansk trädgård så långt utanför staden utan att den blir bortglömd fungerar här då den hör till Yasuragi spa- och konferensanläggning och på så vis kan locka folk att besöka trädgården. Att det i Sverige för det mesta inte verkar vara tillräckligt med enbart en japansk trädgård påverkar ofta trädgårdens utformning eftersom den då behöver anpassas till sammanhanget som den återfinns i. Ett exempel är Vandringens och stillhetens trädgård där det fanns en vilja från Yasuragi att konferens- och mötesmöjlighet skulle finnas i trädgården.

Respekten för trädgården är också en punkt där Sverige och Japan ser olika ut. Att detta är så annorlunda tror jag beror på att Japan och Sverige har så skild religionshistoria. I västvärlden är det de judisk-kristna traditionerna som råder om motsättningar mellan människan och naturen, medan shinto säger precis tvärt om (Holm, 1996, s. 7). Shinto har påverkat synen på naturen för japanerna och mycket av det tror jag ligger kvar i deras tankesätt, även om man inte längre är utövande av shinto (Holm 1996, s. 22). Att som i Japanska dammen i Sverige hitta en ölburk under en bänk känns inte så konstigt men det skulle aldrig hända i Japan. Detta blev för mig ett tydligt bevis på att respekten för trädgårdarna ser olika ut i de bägge länderna. Det är svårt att skapa en så djupt rotad vördnad för naturen i Sverige med vår religionshistoria.

Vi använder trädgården på olika sätt, vilket nog också ha sin grund i vår skilda natursyn. I Japan kan trädgården jämföras med ett konstverk som beskådas antingen från en byggnad intill eller på markerad stig. Man kan säga att man använder trädgården mentalt. I Sverige är trädgården en plats att fysiskt använda, spela fotboll eller picknicken i. Denna skillnad kan göra det svårt för svenskar att uppskatta de japanska trädgårdarna som oftast bara ska iakttas och beträddas i sinnet.

Vid jämförelse av trädgårdsstilar visade det sig att trädgårdarna i Sverige ofta var en mix av olika stilar. I Japan är en stil renodlad i varje trädgård. Så svaret på min tidigare nämnda fråga om vad är det för japansk trädgårdsstil vi skapar i Sverige, blir en blandning. Det verkar dock vara vissa stilar som ses som mer intressanta i Sverige än andra. Meditationsträdgården finns ofta representerad och kanske kan det bero på att meditation, som ofta brukar utföras vid dessa trädgårdar, har blivit populärt i Sverige. Denna trädgårdsstil är också den stil som skiljer

sig mest från den västerländska och kanske är det spänningen i något nytt som gör den populär. Promenadträdgården har också haft genomslag. Den liknar mer de svenska trädgårdarna då man kan vandra runt och uppleva saker utmed vägen. Vandringens och stillhetens trädgård har använt sig av båda dessa trädgårdsstilar men renodlat dem i olika delar av trädgården. Japanska dammen liknar mest en promenadträdgård men här har element från andra stilar kommit in, så som stenvägg som egentligen kommer från teträdgården.

Hur man väljer att använda trädgårdsstilen är något som skiljer sig åt i de olika trädgårdarna jag undersökt i Sverige. I den här studien har två olika sätt att hantera den japanska trädgårdsstilen träffats på, jag väljer att kalla dem: den *exotiskt japanska* och den *filosofiskt japanska*. I den exotiska plockas japanska element ut som är typiska för den stilen man efterliknar och låter dem bygga upp trädgården. Japanska dammen är ett exempel på en trädgård som jag skulle kalla exotisk japansk trädgård. I den filosofiskt japanska är det tankarna och filosofin som är grunden till uppbyggnaden och elementen. Vegetationen man använder är inhemsk. Vandringens och stillhetens trädgård är ett exempel på denna filosofiskt japanska stil.

Vi kan tillämpa japanska idéer och principer, men landskapet som används som inspirationskälla och materialet bör vara vårt eget. (Holm, 1996, s. 8)

Detta citat av Christa Holm tycker jag ger en ledtråd till hur man kan skapa japanska trädgårdar i Sverige som får liknande betydelse som originalen i Japan utan att det bara blir pastisch. Vandringens och stillhetens trädgård är ett exempel på att det är möjligt att genomföra.

Diskussion

Här följer en vidare diskussion om resultatet och tankar som väckts under skrivprocessen. Syftet med den här uppsatsen var att genom besök i japanska trädgårdar i Japan och Sverige ta reda på hur man har valt att använda den japanska trädgården i Sverige. Hur metodval och användning av metoderna påverkat arbetets slutresultat tas upp nedan.

Metoddiskussion

Litteraturstudie och den jämförande platsstudien har varit två metoder som kompletterat varandra på ett sätt som hjälpt mig framåt i arbetet. Att börja med litteraturstudien hjälpte mig att utforma studien av de utvalda trädgårdarna och efter att jag genomfört platsstudierna fylldes många av de luckor som fattades i litteraturstudien. En djupare undersökning hade dock uppnåtts genom att besöka ett större antal anläggningar och genom att sprida ut besökstillfällena över året.

De två japanska trädgårdarna som jag undersökte i Sverige var väldigt olika och jag vet inte om det finns fler varianter eller vilken variant som är vanligast eftersom min studie är så liten. Platsstudierna består till stora delar av egna iakttagelser vilket inte ger en objektiv syn på trädgården. Tillfälligheter så som väder, tid på dygnet och min egen sinnesstämning spelar in i upplevelsen av trädgårdarna. Hade fler besök på platsen varit möjliga att genomföra hade sådana tillfälligheter blivit mindre avgörande för helhetsintrycket. Samtalen med gestaltarna gav värdefull fakta som inte gick att läsa sig till. Det var dock bara genom-

förbart för trädgårdarna i Sverige. Hade det varit genomförbart även i Japan hade det kunnat ge en djupare förståelse för de trädgårdarna. Att använda sig av egenutformade formulär vid besöken i trädgårdarna gjorde att information som jag bedömt som viktigt för en japansk trädgård under litteraturstudien kunde föras in som en punkt i formuläret. Formulären gjorde även jämförelsen mellan trädgårdarna lättare då samma faktorer togs upp vid alla besöken. Det som kan ha varit negativt med formulären var att jag fokuserade så mycket på punkterna att sådant som fanns att upptäcka utanför papprets punkter kanske inte uppmärksammades. Sammanfattningsvis tycker jag ändå att metoderna fungerade som förväntat men om arbetet utförts under längre tid och om fler objekt studerats hade resultatet blivit tydligare.

Resultatdiskussion

I sökandet efter svaret på min fråga om vad som skiljer japanska trädgårdar i Japan från japanska trädgårdar i Sverige, har mycket intressant men även en del oväntad information kommit fram. Att det skulle finnas olikheter mellan trädgårdarna i Japan och Sverige hade jag anat, men på vilket sätt och hur det skulle påverka upplevelsen av trädgården var inte lika självklart. Inte heller hade jag förväntat mig att skillnaderna mellan de japanska trädgårdarna i Sverige skulle vara så stora. Dessa skillnader uppfattar jag som ett av de mest spännande resultaten av den här studien och jag har två teorier om varför det ser ut som det gör. Min ena teori är att trädgårdarna är uppförda vid olika år. Japanska dammen som är från år 1991 är uppbyggd på helt andra grunder än Vandrings och stillhetens trädgård från 2009. Kanske kan det vara så att influenserna från Japan de senaste åren har ökat kunskapen om Japan hos västerlänningar och därför har man i Vandrings och stillhetens trädgård gått djupare in på filosofin bakom trädgården. Denna teori har skapat nya funderingar och har väckt frågor som: vad händer om ytterligare 20 år och på vilka grunder uppfördes den första japanska trädgården i Sverige?

Min andra teori är att det inte alls beror på kunskapsskillnad utan att man medvetet väljer att göra en exotisk trädgård så som Japanska dammen för att trädgården verkligen ska kännas annorlunda. Den filosofiska trädgården tar fram andra värden i trädgården och man kanske inte ens kan ana att den är inspirerad av Japan då materialet är inhemskt. Dessa olika sätt att använda den japanska trädgården skapar två helt olika trädgårdar som fyller olika funktioner och ger olika upplevelsevärden. Så egentligen behöver ingen av dem vara bättre än den andra eftersom de är så olika.

Det här arbetet har bara rört vid ämnet japanska trädgårdar i Sverige och istället för att tillfredsställa min nyfikenhet har mina ögon öppnats för nya funderingar och frågor. Att det finns mycket skrivet om detta ämne betyder inte att det är fullbordat, det finns hållrum där arbete och forskning fattas. Med det här arbetet har ett av dessa hållrum börjat fyllas men vidare arbete behövs för att förståelse för den japanska trädgården ska skapas och för att gestaltare i Sverige ska kunna använda den japanska trädgården på ett eller flera sätt som fungerar i vårt samhälle.

Referenser

- Bandolin, G. (2008). *2008 Bandolin & NOD: Trädgård för Yasuragi*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bandolin.se> [2012-05-08]
- Braw, M. (2006). Sakurafronten I Lewander, A. (Red.) *Japansk trädgård på svenska*. Stockholm: Prisma, ss. 4-7.
- Eriksson, P. (2008). *Wabi-Sabi*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.skonahem.com/inspiration/inred-med-wabi-sabi> [2012-05-08]
- Holm, C. (1996). *Inspiration från japanska trädgårdar*. Stockholm: Natur och kultur.
- Jansson, E. (2006). *Landskapskaraktärsanalys - ett försök i Sverige* [Elektronisk] Tillgänglig: http://ex-epsilon.slu.se:8080/archive/00001128/01/F%C3%A4rdigt_exjobb.pdf [2012-05-09]
- Japan-guide (2008). *Buddhism*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.japan-guide.com/e/e2055.html> [2012-05-04]
- Japan-guide (2011). *Types of Gardens*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.japan-guide.com/e/e2099_types.html [2012-05-04]
- Fornander, K. (1991). *Japan, reseberättelser och adresser*. Stockholm: Norstedts förlag AB.
- Rohm (u.å.). *Ninomaru Garden* [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.rohm.com/rohm-saijiki/nijoujou/4_coseup/closeup_02.html [2012-05-08]
- Sacred destinations (2005). *Ryoanji, Kyoto* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.sacred-destinations.com/japan/kyoto-ryoanji.htm> [2012-05-04]
- The Japanese Garden (u.åa). *Stones*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://learn.bowdoin.edu/japanesegardens/elements/stones/stones.html> [2012-05-09]
- The Japanese Garden (u.åb). *Lanterns and Basins*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://learn.bowdoin.edu/japanesegardens/elements/lanterns/lanterns.html> [2012-05-15]
- The world visit guide (u.å). *Nijo-jo*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://worldvisitguide.com/salle/MS03831.html> [2012-05-09]
- Ulfsdotter, B. (2012). Nääs Konsthantverk | Pasi Välimaa. [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 30 mars. Tillgänglig: <http://www.gp.se/kulturnoje/konstdesign/1.902193-naas-konsthantverk-pasi-valimaa?m=print> [2012-05-09]
- Wester, H. (2010). [Blogg] *Japanska dammen i Bergianska trädgården*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://gardener.blogg.se/2010/december/utkast-dec-15-2010.html> [2012-05-08]